

dermization of society on the studied phenomenon and its requirements to the teacher as an individual personality is ascertained. The activities of the personality are focused on personality-centered approach and giving the possibility to exchange experiences. The factors which largely influence the formation of the studied process of formation of a future teacher are defined for implementation of the approach in practice. The distinctive features between the traditional system of education and nowadays system are found out. The main tendencies of changes and their impact on the formation and the implementation of a particular approach are established. The levels and the views of scientists on the psychological readiness and its formation of future professionals are presented. The role of training sessions in the process of students training is appreciated. The individual features of the personality of the teacher are defined. The training classes are analyzed and we stated the fact that during training sessions the students should be able to build their own perspective plan for phase-out paths of self-development, to examine the problematic situations under the prism of activity of the teacher, to evaluate themselves and the effectiveness of their self-realization in a higher educational institution, where most of students really should be conscious of their strengths and weaknesses, to cultivate the sustainable desire to develop themselves in the conditions of educational institutions. In addition, the prospect of further studies in the chosen direction and its role in self-realization of the personality is defined.

Key words: readiness, training, personality-centred approach, teacher, activity, self-actualization, humanism.

Received February 11, 2016

Revised March 26, 2016

Accepted April 25, 2016

УДК 159.922

М.Т. Дригус

mariatr33@gmail.com

ПРОБЛЕМА ОСОБИСТІСНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ У КОНТЕКСТІ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ Г.С. КОСТЮКА

Drygus M.T. The issue of personal efficiency in the context of scientific heritage of G.S. Kostiuk / M.T. Drygus // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 33. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 148–161.

М.Т. Дригус. Проблема особистісної ефективності у контексті наукової спадщини Г.С. Костюка. У статті представлено результати дослідження творчої спадщини фундатора сучасної вітчизняної психології Г.С. Костюка, зокрема: здійснено уперше аналіз концептуального підходу вченого до проблеми особистісної ефективності. Констатовано, що Г.С. Костюк ініціював проблему особистісної ефективності школяра в освітньому просторі, означивши її у сенсовому полі як створення умов для особистості «зростати власними силами». Зазначено, що висунута ідея «прогресивного психічного саморуху» як вектор змін «внутрішнього, особистого» – це унікальна антиципація Г.С. Костюком сенсу особистісної ефективності. Акцентовано, що проблему становлення особистісної ефективності Г.С. Костюк розкрив у контексті концепції психічного розвитку дитини зі стрижневою ідеєю саморозвитку та саморуху особистості. Виокремлено окреслені ученим теоретико-методологічні положення, які є підґрунтям становлення особистісної ефективності дитини – школяра: пріоритетний статус внутрішніх, а не зовнішніх умов психічного розвитку, роль власної активності дитини в засвоєнні досвіду; формування власних сил підростаючої особистості в процесі засвоєння досвіду в культурно-ціннісному контексті; здійснення такого виховного керування психічним розвитком, за якого виховні впливи перетворюються у внутрішні стимули до розвитку зростаючої особистості; становлення дитини як суб'єкта власного розвитку. Показано, що ознаки особистісної ефективності школяра Г.С. Костюк окреслив у мотиваційній парадигмі. Встановлено, що концепт «ефективність» учений розкрив у таких спектрах: концепції психічного розвитку дитини; психологічному аналізі навчальної діяльності та учіння; освітньому середовищі. Зроблено висновок, що учений вперше самобутньо ініціював у педагогічній та віковій психології (як у вітчизняній, так і зарубіжній) проблему ефективності у системному вимірі.

Ключові слова: особистість, розвиток, саморозвиток, ефективність, особистісна ефективність, самоефективність, саморух, психічний розвиток, внутрішні умови, мотиваційна парадигма.

М.Т. Дригус. Проблема личностной эффективности в контексте научного наследия Г.С. Костюка. В статье представлены результаты исследования творческого наследия фундатора современной отечественной психологии Г.С. Костюка – впервые проанализирован концептуальный подход ученого к проблеме личностной эффективности. Констатировано, что Г.С. Костюк инициировал проблему личностной эффективности школьника в образовательном пространстве, раскрыв ее в смысловом поле как создание условий для личности «расти собственными силами». Отмечено, что идея «прогрессивного психического самодвижения» как вектор изменений «внутреннего, личностного» – это уникальная антиципация Г.С. Костюком смысла личностной эффективности. Акцентируется, что проблему становления личностной эффективности Г.С. Костюк раскрыл в контексте концепции психического развития

ребёнка со стержневой идеей саморазвития и самодвижения личности. Определены теоретико-методологические положения учёного, которые являются основанием становления личностной эффективности ребенка – школьника, а именно: приоритетный статус внутренних, а не внешних – условий психического развития, роль собственной активности ребёнка в усвоении опыта, формирование собственных сил подрастающей личности в процессе усвоения опыта в культурно-ценностном контексте; осуществление такого воспитательного руководства, при котором воспитательные влияния превращаются во внутренние стимулы развития подрастающей личности; становление ребенка как субъекта собственного развития. Показано, что личностная эффективность школьника раскрыта в мотивационной парадигме. Установлено, что концепт «эффективность» учёный обозначил в следующих спектрах: концепции психического развития ребёнка; психологическом анализе учебной деятельности и учения; образовательном пространстве. Сделан вывод, что ученый впервые самобытно инициировал в педагогической и возрастной психологии (как отечественной, так и зарубежной) проблему эффективности в системном измерении.

Ключевые слова: личность, развитие, саморазвитие, эффективность, личностная эффективность, самоэффективность, самодвижение, психическое развитие, внутренние условия, мотивационная парадигма.

Постановка проблеми. Гуманістично орієнтована освітня система в ранг пріоритетної висуває проблему забезпечення ефективного розвитку особистості на різних етапах онтогенезу, органічною складовою якою є успішна самореалізація та особистісна ефективність. «Контекст національної ідеї актуалізує проблему *філософії людиноцентризму*, – наголошує В.Г. Кремень, – що акцентує увагу на особистісних цінностях, способах і можливостях їх реалізації» [5, с. 7]. У цьому сенсі гостро актуальним стає концептуальне бачення сучасної освітньої системи у парадигмі особистісної ефективності як однієї зі стрижневих тенденцій психологічного супроводу трансформаційних процесів вітчизняного освітнього простору. Тому однією з нагальних потреб є проведення багатобічних наукових розвідок щодо становлення школяра, студента як активного, творчого, особистісно ефективного та успішного суб'єкта власної учіннєвої діяльності.

Аналізуючи проблеми особистісного зростання в умовах сучасної освітньої системи, С.Д. Максименко окреслює важливість парадигми особистісної успішності суб'єкта учіння в освітньому просторі. «Питання про те, яких успіхів можна очікувати від дитини або молоді людини (якщо це стосується вузівського навчання), є вельми актуальним... Адже значущим є відрізок часу

в житті людини, коли навчання є головним видом діяльності і, – зазначає учений, – головним виміром активності особистості. У цей час особистість переживає формувальні зміни, які визначають її подальшу долю» [8, с. 11]. І саме становлення особистісної ефективності учня, студента в процесі шкільного чи вузівського навчання є однією зі стрижневих домінант формувальних змін зростаючої особистості.

Прикметно, що проблему особистісної ефективності школяра в освітньому просторі ініціював Г.С. Костюк. Він означив її у сенсовому полі як створення умов для допомоги особистості «зростати власними силами». Це з необхідністю вимагає уваги до теоретико-методологічної розробки цієї проблеми, здійсненої фундатором сучасної вітчизняної психології Г.С. Костюком.

Аналіз останніх досліджень. Наукова спадщина Г.С. Костюка є предметом пильної уваги вітчизняних науковців. Зокрема, у новітніх наукових теоретико-методологічних дослідженнях з'ясовано внесок Г.С. Костюка у розробку генетичної психології особистості у парадигмі психічний розвиток і навчання, розкрита теорія специфічних рушіїв розвитку Г.С. Костюка (С.Д. Максименко); здійснено аналіз концепції особистісного розвитку та концепції психічного розвитку дитини (М.Т. Дригус); показано розвиток в українській психології провідних ідей Г.С. Костюка (Л.З. Сердюк); розглянуто ідею суб'єктної активності в концепції Г.С. Костюка (І.М. Поклад) [3; 4; 9; 10; 11; 12]. Водночас, і до нині залишились невідомими наукові здобутки Г.С. Костюка у розробці проблеми особистісної ефективності. Зазначимо, що у предметному покажчику до праць Г.С. Костюка відсутній навіть концепт «ефективність» [7]. Хоч учений ініціює її і включає у психологічний простір задовго до уваги зарубіжних психологів, викликаної науковими розвідками проблеми самоефективності А. Бандури [2].

Мета статті: здійснити уперше аналіз концептуального підходу Г.С. Костюка до проблеми особистісної ефективності.

Виклад основного матеріалу. Провідною ідеєю усього творчого доробку Г.С. Костюка є проблема становлення та розвитку особистості. Учений приділяє постійну увагу теоретико-методологічному підґрунтю, яке зумовлює джерела, чинники і шляхи становлення та розвитку «дитячої особистості». Прикметним є те, що Г.С. Костюк органічно розкриває її становлення як ефективного суб'єкта життєдіяльності.

Розгортаючи проблему становлення дитячої особистості в процесі психічного розвитку, Г.С. Костюк передусім вирізняє

такий аспект, як «створення умов для його (підростаючого покоління. – М.Д.) розвитку» [6, с. 29]. Він привертає увагу до пріоритетного статусу внутрішніх, а не зовнішніх, умов. «Водночас треба підкреслити, що найсприятливіші зовнішні, суспільні умови самі не визначають процесу психічного розвитку. Вплив їх здійснюється *через діяльність дитини, завдяки якій зовнішнє, суспільне стає її внутрішнім, особистим і тим спричиняється до її прогресивного психічного саморуху*» [7, с. 96]. Ідея «прогресивного психічного саморуху» як вектор змін «внутрішнього, особистого» – це унікальна антиципація Г.С. Костюком сенсу особистісної ефективності.

Результат розвитку він передусім убачає в особистісних здобутках: «У процесі гри, навчальної діяльності (адже навчання – своєрідний труд для дитини, що вимагає напруження всіх її розумових і фізичних сил) *не тільки вправляються вже наявні, але прокидаються і розвиваються нові її здібності*» [6, с. 29-30] – так окреслює учений проблему витоків становлення особистісної ефективності дитини-школяра.

Наступною важливою площиною розгляду ученим є проблема формування досвіду дитини. Зазначаючи, що «дорослі *опосереднюють формування досвіду дитини*» [6, с. 30], він відкриває у психологічному просторі новий вектор змістовного аналізу проблеми досвіду дитини. Г.С. Костюк висуває ідею набуття нової якості досвіду дитини через його взаємопроникнення у системі «дорослий – дитина». «*Особистий досвід дитини* проймається досвідом, засвоюваним від дорослих, через що *набуває нової якості*. Таке взаємопріймання існує в усіх виявах свідомого психічного життя дитини...» (курсив наш. – М.Д.) [6, с. 30].

Характеризуючи проблему дитячого досвіду, вчений полемізує з підходом до цієї проблеми такого знаного європейського психолога, як Ж. Піаже. Вирізняючи особистий і суспільний різновиди досвіду, Г.С. Костюк висловлює власну точку зору на їх достатність у психічному житті дитини: «Неправильні всякі намагання протиставити (у дусі Піаже і його послідовників) індивідуальний (нібито натуральний) досвід дитини соціальному досвідові і розглядати психічний розвиток як якесь витискування соціальним особистого, індивідуального» [6, с. 30]. Важливим є застосування концепту «особистий» досвід, що ще раз свідчить про значущість розгляду вченим проблеми психічного розвитку дитини в особистісній проекції. Адже набуття дитиною «особистого досвіду» у проекції «нової якості» – це необхідна умова становлення особистісної ефективності.

З проблемою становлення особистісної ефективності безпосередньо пов'язане висунуте Г.С. Костюком положення про активність дитячої особистості. Тому значущою є думка вченого про роль власної активності дитини в засвоєнні досвіду дорослих. На ній він наголошує особливо: «Засвоєння досвіду дорослих – це не пасивний, а *активний для дитини процес*. Досвід, знання не можуть бути механічно перенесені в дитячу голову» [6, с. 30].

Аналізуючи проблему набуття зростаючою особистістю досвіду в культурно-ціннісному контексті, вчений звертає увагу на те, що «засвоюючи ці досягнення, *підростаюча особистість формує власні сили*» (курсив наш. – М.Д.) [6, с. 30-31]. Сформульоване Г.С. Костюком ще у 1940 р., це принципово важливе положення по суті було антиципацією проблеми становлення особистісної ефективності.

Ідея формування зростаючою особистістю власних сил була безперечно новаторською за своєю гуманістичною сутністю і містить невичерпний креативний потенціал і донині. Водночас, ця ідея згодом здобула свою трансформацію у розгортанні вченим проблеми дитячої активності в характеристиці школяра як активного суб'єкта власної діяльності.

Важливим для розуміння процесу становлення особистісної ефективності є засаднича теза Г.С. Костюка про керування психічним розвитком дитини. Всебічно розкриваючи її, учений розмежовує загальновизнаний контекст і власний підхід до проблеми керування. «Виховуючи дітей, дорослі *керують їх психічним розвитком*. Це – загальновизнане положення. Але воно вимагає деяких роз'яснень» [6, с. 31]. Саме в цих, за висловом ученого, «роз'ясненнях», висвітлено Г.С. Костюком нове бачення психологічної сутності керування психічним розвитком. «Виховне керування психічним розвитком – не суто зовнішнє. Якби воно було таким, то не було б *ефективним* і не досягло б своєї мети. Якщо воно в тій чи іншій мірі досягає своїх цілей, значить, *його впливи перетворюються у внутрішні стимули до розвитку*... Чим у більшій мірі це існує, тим більші успіхів досягає виховання у своєму керуванні психічним розвитком дитини» (курсив наш. – М.Д.) [6, с. 31–32]. Прикметно, що вищенаведеному вперше, ще у 1940 році, підняв проблему ефективності в освітньому просторі Г.С. Костюк, якій він приділяє постійну увагу у своїх працях. Принциповою була засторога щодо розуміння керування як суто зовнішнього виховного впливу. Водночас інноваційним був погляд ученого на керування як на чинник ініціації внутрішніх потенцій дитини до власного розвитку. Врахування цієї

ідеї конче необхідне для того, щоб виховні впливи дорослого не гальмували становлення особистісної ефективності школяра, а забезпечували продуктивний перебіг процесу її розвитку.

Аналізуючи, в який спосіб виховне керування і його впливи «перетворюються у внутрішні стимули до розвитку» зростаючої особистості, Г.С. Костюк також означив площину становлення особистісної ефективності дитини як суб'єкта власного розвитку: «У процесі виховання збагачується психічне життя дитини, виникають нові уявлення, поняття, нові потреби, інтереси, емоції, знання, що ведуть до нових видів її діяльності. Загальні виховні цілі й завдання конкретизуються, розчленовуються на окремі частини і, усвідомлюючись дитиною, стають її цілями, її інтересами, її прагненнями. У неї виникають внутрішні потяги до діяльності, скерованої на їх досягнення» [6, с. 31–32].

Розглядаючи проблему активності дитини, перетворення її на ефективного суб'єкта власної учбової діяльності, визначальним Г.С. Костюк вважає мотиваційний чинник: «Від мотивів навчання учня залежить те, якою мірою він виступає в ньому як суб'єкт, як переживає свої удачі та невдачі, мобілізує свої сили для досягнення успіхів у навчанні і як останнє сприяє формуванню в ньому духовних запитів і потреб» [7, с. 414]. Зазначимо, що у вітчизняній психології започаткувала плідну розробку проблеми мотивації учіння М.І. Алексеєва [1].

Розкриваючи психологічну сутність суб'єктності школяра, учений одночасно окреслює риси, які детермінують становлення особистісної ефективності учня як суб'єкта діяльності. «Усвідомлюючи й приймаючи цілі учіння, школяр стає суб'єктом учбової діяльності, який переживає її хід, чутливо ставиться до удач і невдач у ній, до оцінок здобутих результатів. Але це ставлення залежить не тільки від усвідомлення цілей, але й від мотивів учіння» [7, с. 424]. Важливу ознаку становлення особистісної ефективності школяра – невинне збагачення власної ефективності – Г.С. Костюк окреслює у мотиваційній парадигмі. «Потреба в знаннях, інтерес до навчання, любов до знань – це ті внутрішні спонування, при наявності яких особистість не задовольняється досягненим, а невтомно поширює і множить свої багатства...» [7, с. 441].

Г.С. Костюк розглядає мотивацію як особистісний чинник власного зростання школяра в процесі учіння. Внутрішні спонуки – потреба в знаннях, інтерес до навчання, любов до знань – це ті спонуки, які не дають можливості школяреві задовольнитися досягнутими в процесі навчальної діяльності результатами, а

отже, зумовлюють становлення його особистісної ефективності як суб'єкта учіння.

Саме мотиви, наголошує Г.С. Костюк, зумовлюють навчальну активність учня, завдяки їм у власній активності школяр віддає перевагу навчальним цілям перед іншими – ігровими, розважальними; вони визначають не лише потенціал активності школяра, – «з якою енергією і наполегливістю він виконує навчальні завдання», а його ставлення до результатів власної діяльності – «як уболіває за їх результат», «як ставиться до оцінок, здобутих результатів». Тут зримо простежуються окреслені вченим спектри становлення особистісної ефективності школяра у процесі учіння.

Г.С. Костюк також ставить проблему взаємозв'язку мотивації, цілепокладання навчальної діяльності й розвитку в ній особистісних якостей учня, завдяки яким долаються труднощі, що виникають у процесі учіння. «Від цілей і мотивів у діяльності залежить і наполегливість учня у переборенні труднощів». Навпаки, «учням, у яких немає сильних внутрішніх спонукань до навчання, не вистачає наполегливості, терпеливості» [7, с. 371], які є ознакою особистісної неефективності учня як суб'єкта учіння.

Важливим для розуміння проблеми особистісної неефективності школяра є аналіз деструктивного становлення мотиваційної сфери, якому Г.С. Костюк приділяє значну увагу. «Нестачу мотивації учіння школа повинна подолати. Без цього немає потреби говорити про підвищення ефективності її навчально-виховної роботи» [7, с. 434]. Він дає характеристику «мотиваційних труднощів» і тих причин, що призводять до «послаблення мотивації учіння у школярів різного віку. Так, в учнів молодшого шкільного віку – це непереборені дитиною труднощі в навчальній діяльності, втрата впевненості у своїх силах.

Аналізуючи деструктивні тенденції у становленні мотиваційної сфери, вчений вводить таке поняття, як «дефіцит позитивної мотивації» та пропонує інноваційне розв'язання цієї проблеми, зокрема – керуванням мотивацією учіння. Водночас він зауважує, що керувати мотивацією значно важче, ніж іншими складниками учіння: «Керування мотивацією учіння входить у систему тих заходів, які забезпечують ефективність навчання» [7, с. 434]. Теоретико-методологічні здобутки наукової спадщини Г.С. Костюка щодо проблеми мотиваційної детермінації результативності учіння в контексті становлення особистісно-ефективного школяра особливо важливі в сучасних реаліях освітнього процесу.

Одночасно Г.С. Костюк виокремлює також проблему статусу школяра як суб'єкта учіння, що безпосередньо пов'язано зі становленням його особистісної ефективності. Стрижневими, на його думку, є проблеми «ставлення учня до своєї справи», бачення труднощів, які супроводжують включення школяра у процес учіння і те, як школяр особистісно переживає їх, яка міра його «впевненості у своїх силах». До розгляду цих проблем учений звертається постійно, розкриваючи такі спектри становлення особистісної ефективності, які згодом стають центральними для проблеми самоефективності у соціально-когнітивній теорії А. Бандури [2].

Г.С. Костюк окреслює лінії становлення особистісної ефективності школяра в дихотомічній проекції. Це – в одній площині ставлення учня до «його труднощів» у процесі учіння і «упевненість у своїх силах», а в іншій – «усвідомлення учнем своїх недоліків» і «зміцнення прагнення до їх усунення».

Г.С. Костюк переконливо проводить ідею продуктивного становлення особистості, яка може бути здійснена лише в системному включенні школяра в освітній простір, визначальною ознакою кожної ланки якого є ефективність.

У яких спектрах розглядає Г.С. Костюк концепт «ефективність»? З метою якнайточнішого викладу його поглядів зміст їх наведемо виключно в наративі самого вченого.

У контексті проблеми психічного розвитку дитини: аналізуючи проблему «закономірних взаємозв'язків навчання і розвитку», провідної ролі навчання у розвитку, Г.С. Костюк ініціює таке питання, як «підвищення його виховної ефективності, його ролі у формуванні підростаючої особистості»; висуває ідею «ефективного керівництва рушійними силами розвитку особистості»; означає таку проблему, як «ефективність виховного керування психічним розвитком»; наголошує, «наскільки важливо правильно розуміти рушійні сили розвитку особистості для наукового обґрунтування шляхів ефективного керівництва ним».

У контексті навчальної діяльності ініціює проблему «ефективного навчання»; розкриває психологічні закономірності «вдосконалення навчання й підвищення його ефективності»; застерігає від того, що однобічне «розуміння навчання як керування учбовою діяльністю учнів» призводить «до зниження ефективності навчання»; привертає увагу до того, що «важливим показником ефективності навчання є діапазон перенесення учнями його результатів на нові життєві й учбові ситуації»; акцентує на тому, що «керування мотивацією учіння входить у

систему тих заходів, які забезпечують ефективність навчання»; розкриває проблему ефективного засвоєння понять: «ефективному засвоєнню учнями понять і розвитку їх мислення сприяє самостійне знаходження ними ознак понять»; ставить питання про необхідність вивчення того, «які способи керування мислительною активністю учнів є найефективніші»; наголошує, що «навчання ефективніше розвиває учнів, якщо на кожному його етапі ставиться метою сприяти розвитку і згідно з цим удосконалюються зміст і методи навчання».

У контексті учіння окреслює проблему «ефективних способів допомоги у переборенні учнями труднощів»; ставить завдання необхідності у професійній діяльності вчителя «оцінювати ефективність учіння стосовно класу в цілому і кожного учня, зокрема»; зазначає, що «оптимальна складність задач – необхідна й важлива умова ефективності учбової діяльності»; ініціює питання «забезпечення ефективності учіння щодо всіх учнів відповідно до їхніх можливостей».

Щодо проблеми ефективності освітнього середовища: наголошує на «підвищенні ефективності навчально-виховної роботи» школи; ставить питання «ефективного проведення всіх уроків»; актуалізує «питання про озброєння вчителів економічними і водночас ефективними способами поточного вивчення результатів учбової діяльності учнів»; ініціює проблему «підвищення освітньої і виховної ефективності шкільного навчання, його ролі у всебічному розвитку особистості кожного учня»; констатує, що надбання дитячої та педагогічної психології «допомагають успішно розробляти актуальні питання підвищення ефективності шкільної освіти».

Висновок. Аналіз психологічної спадщини Г.С. Костюка переконливо свідчить, про те, що вчений уперше самобутньо ініціює в педагогічній та віковій психології (як у вітчизняній, так і зарубіжній) проблему ефективності у системному вимірі. Є підстави стверджувати, що він розробив надзвичайно потужну концепцію ефективності, яка і до сьогодні чекає на увагу дослідників. Ми вперше здійснили спробу її аналізу через призму проблеми становлення особистісної ефективності. Концепція ефективності Г.С. Костюка має вагомий потенціал як для ґрунтовного дослідження актуальних проблем вітчизняної психології, так і для розробки сучасних технологій для освітнього простору.

Перспективи подальшого дослідження полягають у порівняльному аналізі підходу Г.С. Костюка до проблеми самоефективності особистості з концептуальним її баченням у зарубіжній психології.

Список використаних джерел

1. Алексеева М.І. Мотиви навчання учнів. Посібник для вчителів / Майя Іванівна Алексеева. – К. : Рад. школа, 1974. – 117 с.
2. Бандура А. Теория социального научения / Альберт Бандура; Пер. с англ. – СПб. : Еврознак, 2000. – 320 с.
3. Дригус М.Т. Проблема особистісного становлення у контексті наукової спадщини Г.С. Костюка / М.Т. Дригус // Становлення особистості школярів з різними навчальними досягненнями в онтогенетичному просторі : монографія / за ред. М.Т. Дригус. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – С. 30–34.
4. Дригус М.Т. Концепція психічного розвитку дитини Г.С. Костюка як підґрунтя вивчення проблеми особистісної ефективності : [Електронний ресурс] / М.Т. Дригус // Становлення особистісної ефективності учнів в онтогенетичному вимірі : монографія / за ред. М.Т. Дригус. – К.: Педагогічна думка, 2015. – 161 с. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/11019>.
5. Кремень В.Г. Людина як суб'єкт творчої діяльності: інноваційний аспект / В.Г. Кремень // Соціально-психологічні чинники взаємодії суспільства та освіти: Матеріали методологічного семінару НАПН України 17 листопада 2010 року : Зб. матеріалів / За ред. С.Д. Максименка. – К. : Вид. «Інтерпрес ЛТД», 2010. – С. 3–11.
6. Костюк Г.С. Про роль спадковості, середовища і виховання в психічному розвитку дитини / Г.С. Костюк // Праці респ. наук. конф. з педагогіки і психології / За заг. ред. проф. Г.С. Костюка. – К. : Рад. школа, 1941. – Т. II. Психологія. – С. 3–45.
7. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Григорій Силівич Костюк; за ред. Л.М. Проколенко. – К. : Радянська школа, 1989. – 608 с.
8. Максименко С.Д. Особистість: прогноз розвитку і життєвий шлях / С.Д. Максименко // Психологічне опосередкування педагогічних впливів на розвиток особистісної активності в освітньому просторі: Метод. реком. / С.Д. Максименко [та ін.]; Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2008. – С. 4–35.
9. Максименко С.Д. Теорія специфічних рушіїв розвитку Г.С. Костюка / С.Д. Максименко // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського

- національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Вип. 27. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2015. – С. 7–19.
10. Максименко С.Д. Генетична психологія особистості: психічний розвиток і навчання / С.Д. Максименко // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Вип. 31. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. – С. 7–19.
  11. Поклад І.М. Ідея суб'єктивної активності в концепції Г.С. Костюка / І.М. Поклад // Становлення психологічної думки в Україні: провідні ідеї та історія розвитку : колективна монографія / В.В. Турбан, Л.З. Сердюк, Ю.Т. Рождественський [та ін.] ; за ред. В.В. Турбан. – К.- Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – С. 236–246.
  12. Сердюк Л.З. Розвиток в українській психології провідних ідей Г.С. Костюка / Л.З. Сердюк // Становлення психологічної думки в Україні: провідні ідеї та історія розвитку : колективна монографія / В.В. Турбан, Л.З. Сердюк, Ю.Т. Рождественський [та ін.] ; за ред. В.В. Турбан. – К.- Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – С. 218–235.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Aleksjejeva M.I. Motyvy navchannja uchniv. Posibnyk dlja vchyteliv / Majja Ivanivna Aleksjejeva. – К. : Rad. shkola, 1974. – 117 s.
2. Drygus M.T. Problema osobystisnogo stanovlennja u konteksti naukovoї spadshhyny G.S. Kostjuka / M.T. Drygus // Stanovlennja osobystosti shkoljariv z riznymy navchal'nymy dosjagnennjamy v ontogenetychnomu prostori : monografija / za red. M.T. Drygus. – Kirovograd : Imeks-LTD, 2013. – S. 30–34.
3. Drygus M.T. Konceptija psyhichnogo rozvytku dytyny G.S. Kostjuka jak pidg'runtja vyvchennja problemy osobystisnoi' efektyvnosti / M.T. Drygus // Stanovlennja osobystisnoi' efektyvnosti uchniv v ontogenetychnomu vymiri : monografija [Elektronnyj resurs] / za red. M.T. Drygus. – К.: Pedagogichna dumka, 2015. – 161 s. – Rezhym dostupu: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/11019>.
4. Kremen' V.G. Ljudyna jak sub'jekt tvorchoi' dijalnosti: innovacijnyj aspekt / V.G. Kremen' // Social'no-psyhologichni

- chynnyky vzajemodii' suspil'stva ta osvity: Materialy metodologichnogo seminaru NAPN Ukrainy 17 lystopada 2010 roku : Zb. materialiv / Za red. S.D. Maksymenka. – K. : Vyd. «Interpres LTD», 2010. – S. 3–11.
5. Kostjuk G.S. Pro rol' spadkovosti, seredovyshha i vyhovannja v psyhichnomu rozvytku dytyny / G.S. Kostjuk // Praci resp. nauk. konf. z pedagogiky i psyhologii' / Za zag. red. prof. G.S. Kostjuka. – K. : Rad. shkola, 1941. – T. II. Psyhologija. – S. 3–45.
  6. Kostjuk G. S. Navchal'no-vyhovnyj proces i psyhichnyj rozvytok osobystosti / Grygorij Sylovych Kostjuk ; za red. L.M. Prokolijenko. – K. : Radjans'ka shkola, 1989. – 608 s.
  7. Maksymenko S.D. Osobystist': prognoz rozvytku i zhyttjevyj shljah / S.D. Maksymenko // Psyhologichne oposeredkuvannja pedagogichnyh vplyviv na rozvytok osobystisnoi' aktyvnosti v osvitn'omu prostori: Metod. rekom. / S.D. Maksymenko [ta in.]; Instytut psyhologii' im. G.S. Kostjuka APN Ukrainy. – K. : DP «Informacijno-analityчне agentstvo», 2008. – S. 4–35.
  8. Maksymenko S.D. Teorija specyfichnyh rushii'v rozvytku G.S. Kostjuka / S.D. Maksymenko // Problemy suchasnoi' psyhologii': Zbirnyk naukovykh prac' Kam'janec'-Podil's'kogo nacional'nogo universytetu imeni Ivana Ogijenka, Instytutu psyhologii' imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukrainy / Za red. S.D. Maksymenka, L.A. Onufrijevoi'. – Vyp. 27. – Kam'janec'-Podil's'kyj: Aksioma, 2015. – S. 7–19.
  9. Maksymenko S.D. Genetychna psyhologija osobystosti: psyhichnyj rozvytok i navchannja / S.D. Maksymenko // Problemy suchasnoi' psyhologii': Zbirnyk naukovykh prac' Kam'janec'-Podil's'kogo nacional'nogo universytetu imeni Ivana Ogijenka, Instytutu psyhologii' imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukrainy / Za red. S.D. Maksymenka, L.A. Onufrijevoi'. – Vyp. 31. – Kam'janec'-Podil's'kyj: Aksioma, 2016. – S. 7–19.
  10. Poklad I.M. Ideja sub'jektyvnoi' aktyvnosti v koncepcii' G.S. Kostjuka / I.M. Poklad // Stanovlennja psyhologichnoi' dumky v Ukraini: providni idei' ta istorija rozvytku : kolektyvna monografija / V.V. Turban, L.Z. Serdjuk, Ju.T. Rozhdestvens'kyj [ta in.] ; za red. V.V. Turban. – K. : Kirovograd : Imeks-LTD, 2014. – S. 236–246.
  11. Serdjuk L.Z. Rozvytok v ukrai'ns'kij psyhologii' providnyh idei' G.S. Kostjuka / L.Z. Serdjuk // Stanovlennja psyhologichnoi' dumky v Ukraini: providni idei' ta istorija rozvytku : kolektyvna monografija / V.V. Turban, L.Z. Serdjuk, Ju.T. Rozh-

destvens'kyj [ta in.] ; za red. V.V. Turban. – K.- Kirovograd : Imeks-LTD, 2014. – S. 218–235.

M.T. Drygus. The issue of personal efficiency in the context of scientific heritage of G.S. Kostiuk. The article presents the study of creative legacy of G.S. Kostiuk, a founder of modern Ukrainian psychology, namely: for the first time, the analysis of his conceptual approach to personal academic efficiency is performed. The article states that G.S. Kostiuk initiated examination of pupils' personal efficiency in educational space, he designated it in the semantic field as provision of conditions for personal «growth with help of own efforts». It is indicated that the proposed idea of «progressive mental self-movement» as a vector of «internal, personal» changes proposed by G.S. Kostiuk is a unique anticipation on the way of understanding of the “personal efficiency” concept. It is stressed that G.S. Kostiuk revealed the issue of personal efficiency formation in the context of children's mental development that included the core idea of personal self-development and self-movement. The scientist outlined the theoretical and methodological provisions that underlie pupils' personal efficiency formation: the priority status of internal - not external - conditions of mental development; a role of child's own activities for experience acquisition; formation of own forces of growing personality in the experience acquisition process in the cultural value context; implementation of such educational management of psychic development when external educational influence could be converted to internal stimuli for growing personality development; child's becoming of an agent of his/her own development. It is shown that G.S. Kostiuk outlined characteristics of pupils' personal efficiency within the motivational paradigm. The scientist revealed the «efficiency» concept in such aspects: child's mental development; psychological analysis of educational activities and learning; the educational environment. The conclusion is made that the scientist was the first one who originality initiated, off the beaten path, in the educational and developmental psychology (both national and foreign) the issue of efficiency in the system context.

Key words: personality, development, self-improvement, efficiency, personal efficiency, self-efficiency, self-movement, mental development, internal conditions, motivational paradigm.

Received February 04, 2016

Revised March 24, 2016

Accepted April 25, 2016